

Mojca Peček in Marcela Batistič Zorec

Vrnitev otrok v vrtnice po njihovem zaprtju med epidemijo covid-19

Povzetek: Namen prispevka je predstaviti, kako so se predšolski otroci po 13 do 15 tednov trajajoči karanteni počutili ob vrnitvi v vrtec ter ali so vzgojiteljice v vrtnicu kakorkoli spremenile svoj način dela, da bi ga prilagodile stiskam in potrebam otrok v tem obdobju. Uporabljena je bila metoda triangulacije, poleg intervjujev z otroki (40) so bili intervjuvani tudi njihove vzgojiteljice (19) in starši (31). Raziskava kaže, da ponovno odprtje vrtnic za večino otrok, vključenih v vzorec, ni bilo stresno. Večina otrok je bila vesela ponovnega odprtja vrtnic, kar potrjuje, da predšolski otroci potrebujejo družbo vrstnikov in da je vrtec pomemben dejavnik v njihovem vsakdanjem življenju. Glede načina dela raziskava kaže, da je slaba polovica vzgojiteljic ob ponovnem odprtju vrtnic za vse otroke spremenila svoj način dela in s tem pokazala zavedanje, da otroci potrebujejo čas, da se znova navadijo na vrtec in ustaljeno dnevno rutino, ter da jim je treba dati možnost, da v varnem okolju predelajo morebitne stiske, povezane s karanteno in epidemijo. Situacije, kakršna je epidemija, lahko pripomorejo k temu, da vzgojitelji ponovno razmislijo o svojem odnosu in pristopu do otrok, zlasti v smeri poslušanja otrok in kritičnega razmišljanja, povezanih s podobo otroka kot kompetentnega.

Ključne besede: predšolski otroci, vrtec, covid-19, vrnitev v vrtec, delo vzgojiteljev

UDK: 373.2

Znanstveni prispevek

Dr. Mojca Peček, redna profesorica, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, SI-1000 Ljubljana, Slovenija; e-naslov: mojca.pecek@pef.uni-lj.si

Dr. Marcela Batistič Zorec, docentka, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, SI-1000 Ljubljana, Slovenija; e-naslov: marcela.batistic@pef.uni-lj.si

Uvod

Na pojav epidemije covid-19 v začetku leta 2020 se je večina držav odzvala z zapiranjem javnega življenja, med drugim tudi vrtcev (Pramling Samuelsson idr. 2020; Renck Jalongo 2021). Vrtci so sicer tudi ob najostrejših ukrepih ostali odprti za starše, ki opravljajo poklice, zaradi katerih so morali biti na svojem delovnem mestu, medtem ko so otroci ostalih staršev ta čas preživljali najpogosteje doma s starši ali bližnjimi sorodniki. Številne raziskave proučujejo, kakšen je bil vpliv zaprtja javnega življenja na življenje šolskih otrok in odraslih, manj pa, kakšen je bil njegov vpliv na življenje predšolskih otrok (Elmore idr. 2020; O'Keeffe in McNally 2021). Še manj pa je raziskav, ki bi proučevale, kako so se posledice zaprtja družbenega življenja pokazale ob ponovnem odpiranju vrtcev oz. vračanju otrok v vrtnice. Kljub odprtju vrtcev in vsaj tovrstni normalizaciji življenja vrsta stisk staršev in otrok ter tudi zaposlenih v vrtcih, kot so strah pred ponovnim zaprtjem in pred boleznijo, nova realnost zaradi novih higienskih pravil, ostaja. Hkrati pa morda daljše zaprtje vrtcev, kakršnemu smo bili pri nas priča npr. med oktobrom 2020 in februarjem 2021, lahko pomeni celo potrebo po novem uvajalnem obdobju z namenom pridobivanja občutka varnosti in zaupanja otrok (Priporočila za ponovno odprtje vrtcev v času posebnih razmer 2020) ali pa potrebo po drugačnem delu strokovnih delavcev vrtca zaradi morebitnih čustvenih stik otrok. V prispevku se ukvarjamo prav s tem vprašanjem, in sicer ne le z vidika odraslih, to je staršev in vzgojiteljev,¹ temveč tudi z vidika otrok, saj je tudi tovrstna perspektiva v raziskovanjih predšolske vzgoje vse prevečkrat spregledana (Batistič Zorec in Peček 2022). Zanima nas, kako so se otroci po 13 do 15 tednov trajajoči karanteni počutili ob vračanju v vrtec ter ali so vzgojitelji v vrtcu kakorkoli spremenili svoj način dela, da bi ga prilagodili morebitnim stiskam in potrebam otrok v tem obdobju.

¹ Moška slovnična oblika je uporabljena kot nevtralna za oba spola, ko pa bo govor o raziskavah, v katere so bile vključene samo ženske, bova uporabili žensko slovnično obliko.

Epidemija covid-19 in raziskave njenega vpliva na življenje in počutje predšolskih otrok

Izsledki raziskav kažejo velik vpliv epidemije na izvedbo predšolske vzgoje. Raziskave tako poudarjajo, da so bili številni predšolski otroci precej časa zanjo prikrajšani (Jager idr. 2021; Malta Campos in Fraga Vieira 2021; Mervic idr. 2020; Pramling Samuelsson idr. 2020; Yildirim 2021), govorijo o izzivih vzgojiteljev pri delu na daljavo (Crawford idr. 2021; Jager idr. 2021; Malta Campos in Fraga Vieira 2021; McKenna idr. 2021; Mervic idr. 2020; O'Keeffe in McNally 2021; Timmons idr. 2021), pa tudi o izzivih staršev pri skrbi za otroke in podpori njihovem razvoju (Hacin Beyazoglu idr. 2020; Timmons idr. 2021) ter o posledicah, ki jih ima epidemija za življenje otrok, njihovo počutje in odnose (Atabey 2020; Cantiani idr. 2021; Egan idr. 2021; Glynn idr. 2021; Jager idr. 2021; Mantovani idr. 2021; Mochida idr. 2021; Tan idr. 2021; Wendel idr. 2020; Zhijun idr. 2021). Pri tem ugotavljajo, da je imela epidemija na predšolske otroke negativne vplive, kot so pomanjkanje socialnih stikov, povečani znaki stresa, dolgčas, anksioznost (Jager 2021; Jiao idr. 2020). Nekatere ugotovitve pa kažejo tudi pozitivne učinke, kot sta več časa za skupne dejavnosti v družini ter izboljšanje odnosov s starši in sorojenci (Egan idr. 2021; Hacin Beyazoglu idr. 2020; Mantovani idr. 2021; Mochida idr. 2021). Poleg tega rezultati raziskav razkrivajo oteževalne in varovalne okoliščine pri preživljanju epidemije. Tako npr. Gassman-Pines idr. (2020) na vzorcu 645 staršev otrok, starih med 2 in 7 let, iz ZDA ugotavljajo, da se je poslabšalo psihično stanje otrok v družinah, ki so utrpeli več stisk, povezanih s koronavirusno boleznijo, kot so izguba službe, dohodka staršev, bolezni, breme varovanja otrok. Izsledki raziskave L. M. Glynn idr. (2021), opravljene na vzorcu 169 mater otrok, starih med 2,6 in 6 let, iz Južne Kalifornije, pa kažejo, da je strukturirano in predvidljivo domače okolje, ki ga zagotavljajo starši z družinsko rutino, ščitilo otrokovo psihično zdravje med epidemijo, in še več, da povezanost med ustrezno družinsko rutino in otrokovim psihičnim zdravjem ostaja tudi ob upoštevanju značilnosti družine (npr. dohodek, zagotovljena preskrba s hrano, dvostarševska družina) in psiholoških stisk (zaznanega stresa in simptomov depresije) mater. Navedeno potrjujejo tudi izsledki raziskave S. Mochida idr. (2021) iz Japonske, v katero so bile vključene matere 1030 otrok, starih med 1 in 6 let, ki kažejo, da topel, sprejemajoč vzgojni stil staršev v nasprotju z represivnim med epidemijo covid-19 spodbuja razvoj ustreznih vedenjskih značilnosti otrok. Podobno ugotavljata M. Shorer in L. Leibovich (2020) v raziskavi s 351 starši otrok iz Izraela, starih med 2 in 7 let, in sicer da so težave staršev pri uravnavanju čustev in stopnja izpostavljenosti stresogenim situacijam pomembno povezane z otrokovimi stresnimi reakcijami, medtem ko sta le za očete, ne pa tudi za matere, ugotovili, da bolj ko je bil oče igriv, manj so bili otroci pod stresom.

Raziskave o vplivu epidemije na življenje in počutje otrok večinoma izhajajo iz podatkov, pridobljenih od staršev in vzgojiteljev, manj pa so vir podatkov predšolski otroci sami (kot izjeme naj omenimo raziskave Batistič Zorec in Peček 2022; Kahuroa idr. 2021; Malta Campos in Fraga Vieira 2021; Marjanovič Umek idr. 2021; Pascal in Bertram 2021), predvsem pa se osredotočajo na čas zaprtja vrtcev

in manj na čas ponovnega odpiranja življenja v državi ter s tem tudi vračanja otrok v vrtnice. Kljub odprtju vrtnic in vsaj tovrstni normalizaciji situacije vrsta stisk odraslih in otrok, kot so nemirnost in negotovost, nesproščenost v odnosih, strah pred ponovnim zaprtjem vrtnic in družbenega življenja, strah pred boleznijo, nova realnost, povezana s preprečevanjem širitve virusa (npr. fizična razdalja, prepoved stikov, nošenje mask, higienski ukrepi), lahko ostaja (glej npr. Mervic idr. 2020; Renck Jalango 2021). Vse to se pri otrocih lahko odraža v slabem spanju, zmanjšanem apetitu, slabši pozornosti, vznemirjenosti, razdražljivosti, oklepanju odraslih (Jiao idr. 2020). Pa vendar je raziskav o vračanju otrok v vrtnice malo. Izjema je npr. raziskava avtorjev C. Pascal in Bertram (2021), v kateri so zajeli 58 otrok, starih med 2 in 4 leta, in 22 praktikov različnih profilov iz Anglije, Škotske in z Nove Zelandije. Njeni izsledki kažejo, da se je večina otrok zelo dobro ponovno soočila z vrtničevsko rutino in novimi razmerami dela v vrtnicu ter da so bili veseli, da so spet v vrtnicu. Otroci so po oceni avtorjev zrelo razumeli potrebo po spremembah v okolju in rutini, ki so posledica epidemije. Svojo izkušnjo s covidom-19 je večina otrok raziskovala v igri in jo osmišljala, s čimer so kazali, kako se prilagajajo novi življenjski realnosti, so pa bili tudi taki, ki so si želeli le čim prej se vrniti v običajno življenje in igro. Tem otrokom je vsakdanja igra pomenila nekakšno zatočišče in kazala na njihovo odločnost, da želijo iti naprej in raje živeti v tem trenutku in ne v preteklosti. V raziskavi ugotavljajo tudi, da so se značilnosti igre po vrnitvi v vrtnico spremenile. Igra je bila bolj poglobljena, intenzivna, daljša, pogosto se je odvijala v manjših skupinah, teme iger pa so bile pogosto povezane z izkušnjami s covidom-19, kot so igre nošenja mask, igre brez dotikov, igre izgube/žalosti. Otroci so se po ponovnem odprtju vrtnic raje igrali zunaj, kar je lahko odgovor na omejitve v času epidemije. Raziskava, narejena na vzorcu 580 strokovnih delavk v vrtnicah pri nas, ugotavlja, da se po mnenju približno tretjine vzgojiteljic in pomočnic vzgojiteljic pri otrocih ob vrnitvi v vrtnico pogosteje kaže potreba po bližini strokovne delavke, da otroci ne upoštevajo dogovorjenih pravil oddelka, se pa z zanimanjem vključujejo v vrtničevske aktivnosti; sicer pa opažajo tudi vrsto težav na različnih področjih otrokovega razvoja (Jager idr. 2021). Analiza R. Kahuroa idr. (2021), opravljena v vrtnicu na Novi Zelandiji, pa kaže, kako so štiriletnike ob vračanju v vrtnico po karanteni njihovi vzgojitelji spodbujali, da rišejo, oblikujejo izdelke, razlagajo in pripovedujejo zgodbe o svojih izkušnjah, idejah in občutkih ob virusu. Pri tem so ugotovili, da sta pripovedovanje zgodb in uporaba ostalih pristopov, temelječih na umetnosti, podpirala otroke, da so osmislili čas, ki so ga preživeli v mehurčku s svojo družino, njihove »delovne teorije« pa so postajale vse bolj povezane in uporabne, pa tudi ustvarjalne in domišljajske. Kot poudarjajo avtorice, so delovne teorije, ki so se razvijale skozi pripovedovanje zgodb, postale močno orodje ustvarjanja pomena za otroke, kar jim je omogočalo raziskovanje njihovih čustev in razvijanje razumevanja covidne situacije. Naj omenimo še raziskavo K. Wistoft idr. (2021), opravljeno v občini na Danskem. V njej ugotavljajo, da je v vrtnicah (otroci, stari od 2 do 5 let) zaradi epidemije prišlo do vrste sprememb. Na področju igre so opazili, da pogosteje poteka zunaj, zaradi nujnosti sterilizacije predmetov pa je omejena raba igrač, posledica česar je izvajanje drugačnih tipov aktivnosti kot pred epidemijo. Spremembe so opazili tudi na področju hranjenja oz.

pri obrokih (te nadzorujejo odrasli, hrana je deljena individualno), prihodov otrok v vrtec in odhodov iz njega ter sodelovanja s starši (samostojno vstopanje otrok v vrtec brez spremstva staršev), vzgojitelji pa se morajo soočiti s številnimi negotovostmi otrok (otroci se npr. bojijo dotakniti vzgojiteljev in drugih otrok). Zanimivi pa so tudi izsledki raziskave L. Lafave idr. (2021) s 17 zaposlenimi na področju predšolske vzgoje (otroci, stari od 2 do 5 let) v Kanadi, ki kažejo na negativen vpliv različnih ukrepov, s katerimi so med epidemijo želeli zmanjšati nevarnost prenašanja virusa, na hranjenje in dobre prakse gibalne aktivnosti otrok v vrtcih.

Ker je malo raziskav o tem, kako so otroci doživljali vračanje v vrtec po karanteni in kakšno je bilo delo vzgojiteljev v vrtcu, in ker je še manj raziskav, ki bi vračanje v vrtec obravnavale z vidika otrok, smo se odločili, da skušamo vsaj delno zapolniti to vrzel z raziskavo, ki jo prikazujemo v nadaljevanju.

Cilji in kontekst raziskave

Glede na predhodne raziskave o vplivu zaprtja vrtcev na počutje otrok, opravljene doma in v tujini (npr. Egan idr. 2021; Hacin Beyazoglu idr. 2020; Jager 2021; Jiao idr. 2020; Mantovani idr. 2021; Mochida idr. 2021), nas je zanimalo, kako svoje izkušnje in počutje interpretirajo otroci v Sloveniji. L. Marjanovič Umek idr. (2021), ki so proučevale počutje 40 predšolskih otrok v Sloveniji v času zaprtja vrtcev, ugotavljajo, da se je največji delež predšolskih otrok v tem času počutil dobro. Raziskava je potekala osem do devet tednov po zaprtju vrtcev, ko je zaprtje še trajalo, nas pa je zanimalo, ali se je počutje otrok spremenilo, ko je bila večina otrok primorana ostati doma dlje časa, in tudi, kako so se otroci počutili ob vrnitvi v vrtec po približno 15 tednov trajajoči karanteni. Poleg tega nas je glede na pogosto prepričanje, da mlajši otroci še ne razumejo stvarnosti in da jim je treba t. i. težke teme posredovati na pootročeni način (Short 1999), zanimalo tudi, kako otroci razumejo covidno situacijo. Da bi odgovore otrok bolje razumeli in laže interpretirali, smo v raziskavo vključili tudi starše in vzgojitelje teh otrok.

Raziskavo smo zasnovali skupaj s študenti podiplomskega študijskega programa Predšolska vzgoja na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani. Študenti so se pri predmetu Demokratizacija predšolske vzgoje najprej seznanili s teoretičnim ozadjem ter različnimi metodami in pristopi raziskovanja z otroki, ki so jih nato po lastni presoji in ob upoštevanju značilnosti posameznih otrok uporabili pri izvedbi raziskave. Namen raziskave je bil najprej pedagoški, in sicer, da najdejo študenti primerne pristope za ugotavljanje perspektive otrok, in nato tudi raziskovalni, in sicer ugotoviti, kako so se otroci počutili doma in kako v vrtcu v času karantene in nato po vrnitvi večine otrok v vrtec ter kako razumejo covidno situacijo. V prispevku se bomo osredotočili na tiste rezultate raziskave, ki so povezani z vrnitvijo otrok v vrtec.

Raziskovalna vprašanja

- Kako so se otroci počutili po tem, ko so se vrtnice ponovno odprli za vse otroke?
- Bi bili otroci raje doma ali v vrtnici in zakaj? Kaj lahko delajo doma, česar ne morejo v vrtnici, in obratno?
- Ali so vzgojitelji po odprtju vrtnic opazili kake spremembe pri otrocih, in če da, kakšne?
- Ali so vzgojitelji po vrnitvi vseh otrok v vrtnico spremenili svoje vzgojno delo, in če da, kako?

Metodologija

Uporabili smo kvalitativno metodo raziskovanja. Naš osnovni cilj je bil ugotavljanje perspektive predšolskih otrok, uporabili pa smo metodo triangulacije, saj smo poleg otrok intervjuvali tudi njihove vzgojitelje in starše.

Vzorec

Intervjuvali smo 40 predšolskih otrok, od tega 23 dečkov in 17 deklic. Otroci so bili stari od 3,4 do 6,2 leta, povprečna starost je bila 5,0 leta. Največ je bilo otrok iz podeželskih vrtnic (21), 9 otrok je bilo iz primestnih vrtnic, 8 iz mestnih, za 2 otroke pa nimamo podatka.

V času zaprtja vrtnic (od oktobra 2020 do februarja 2021) je bila dobra polovica (21) otrok ves čas odsotna iz vrtnice, dobra tretjina (15) pa ves ta čas v vrtnici. Štirje otroci so bili od septembra do decembra 2020 doma, potem pa v vrtnici. Pred izvedbo intervjuja smo starše otrok seznanili z raziskavo in si pridobili njihovo dovoljenje za intervjuvanje otrok.

Vzorec odraslih intervjuvancev je zajemal 19 vzgojiteljic in 31 staršev teh otrok. Izmed 19 vzgojiteljic jih je bilo 11 v času zaprtja vrtnic prisotnih na delovnem mestu (nujno varstvo otrok), 8 pa ne (so bile na čakanju). Med 31 intervjuvanimi starši otrok jih je 21 imelo otroke v času zaprtja vrtnic doma ali delno doma (do decembra), otroci 10 staršev pa so bili ves čas v vrtnici.

Uporabljene tehnike in postopek zbiranja podatkov

Za zbiranje podatkov smo uporabili polstrukturirane intervjuje. Pri oblikovanju vprašanj in intervjuvanju otrok smo izhajali iz raziskav, ki postavljajo v ospredje perspektivo otrok (npr. Eckhoff 2019).

Študenti so intervjuvali otroke, ki so jih poznali že od prej, saj so intervjuje izvedli v vrtnici, kjer so zaposleni ali občasno delajo kot študenti. Njihova naloga je bila, da na podlagi predhodnega študija pri predmetu in samostojnega študija literature za posameznega otroka poiščejo in uporabijo najustreznejši pristop.

Iz zapisov intervjujev je razvidno, da so kot spodbudo za pogovor z otrokom oz. med pogovorom uporabili različne pristope, npr. lutka, spodbudo k pogovoru s simbolno igro, igro novinarji. Nekateri so se z otrokom pogovarjali, medtem ko se je igral oz. nekaj počel (npr. rezal, risal). Pozorni so bili na to, ali jih otrok razume, zato so si včasih pomagali z dodatnimi vprašanji ali ponovitvijo vprašanja na otroku bolj razumljiv način. Vnaprejšnja navodila so bila tudi, naj bodo pozorni ne le na besedne odgovore, ampak tudi na otrokovo govornico telesa ter vedenjske in čustvene signale, ki kažejo na njegovo soglasje ali nesoglasje glede vsebine pogovora (Sandberg idr. 2017).

Intervjuje s starši in vzgojiteljicami so študenti izvedli osebno ali na daljavo z uporabo video- in avdiopovezave. Vsi intervjuji so bili izvedeni v marcu 2021.

Postopek obdelave podatkov

Odgovore smo analizirali z uporabo kvalitativne metodologije. Študenti so se sami odločili, ali bodo intervjuje snemali ali pa si bodo odgovore sprti zapisovali. Snemane intervjuje so zapisali in zapise uredili. Nato smo za vsako vprašanje oblikovali kategorije, v katere so študenti v manjših skupinah in avtorici prispevka neodvisno razvrstili odgovore intervjuvanih. Dobljeni rezultati študentov so bili predstavljeni in prediskutirani v celotni skupini. Nato sva avtorici prispevka preverili razvrstitve odgovorov vseh skupin in ob neujemanju s konsenzom oblikovali končno razvrstitev.

Odgovore na prvo raziskovalno vprašanje smo pridobili iz intervjujev z vsemi udeleženci, odgovore na drugo iz intervjujev z otroki, odgovore na tretje in četrto vprašanje pa iz intervjujev z vzgojiteljicami.

Etika raziskovanja

Ker gre za raziskovanje z otroki, smo posebno pozornost namenili etiki raziskovanja. Študenti, ki so opravili intervjuje, so se s tem seznanili v okviru predavanj in s samostojnim študijem prispevkov, ki obravnavajo to problematiko (npr. Einarsdottir 2007; Waller in Bitou 2013). Pred izvedbo intervjujev smo jih še posebej opozorili, da morajo otrokom povedati, o čem in zakaj se nameravajo z njimi pogovarjati ter da jim ni treba odgovoriti na vprašanja, če tega ne želijo. Poudarili smo pomen medsebojnega poznavanja in otrokovega zaupanja v osebo, ki se je z njim pogovarjala.

Rezultati in interpretacija

Počutje otrok ob vrnitvi v vrtec

Najprej nas je zanimalo, kako se po vrnitvi počutili otroci, ki v času zaprtja niso bili v vrtcu (21). Vsi ti so bili vrnitve veseli, kar so opisali na različne načine. Največ otrok (9) je omenilo veselje, ker se spet lahko družijo in igrajo z vrstniki (prijatelji), nekateri izmed njih so tudi poimensko našeli svoje najboljše prijatelje, ki so jih bili posebej veseli. Svoje dobro počutje so otroci utemeljevali tudi z aktivnostmi v vrtcu, ki so jim všeč, npr. z igro v kotičkih oz. drugimi primeri simbolne igre (4), igro na igrišču (3), družabnimi igrami (2), omenili so lego kocke, risanje, izdelke iz papirja. Dva otroka sta rekla, da v vrtcu lahko delata vse, ena deklica pa, da »počne zabavne reči«. Dva otroka sta povedala, da imata v vrtcu na razpolago več igračk kot doma. Nihče ni omenil stiske ali strahu ob vrnitvi v vrtec. Vrnitve so bili veseli tudi vsi štirje otroci, ki so bili del obdobja zaprtja vrtecev doma in del (januarja in februarja 2021) v vrtcu.

Večina staršev otrok (15 od 21), ki so bili celoten ali del časa zaprtja doma, je menila, da so bili njihovi otroci veseli vrnitve v vrtec (15). Strahu niso opazili, le ena mama je rekla, da je bilo otroka malo strah, a le do dneva, ko se je vrnil v vrtec, dva starša pa sta omenila otrokov strah, da tam ne bo njegovega najboljšega prijatelja. Trije starši so ocenili, da je imel njihov otrok pred vrnitvijo oz. ob njej mešane občutke: »Bilo mu je čudno, ni pa jokal ali rekel, da noče v vrtec.«; »Rekel je, da bi raje ostal doma, je pa pogrešal prijatelje, zato je ponovno vključitev v vrtec dobo sprejel.«; »Na začetku, ko smo mu povedali, da bo šel spet v vrtec, ni bil navdušen, a bolj ko se je bližal dan vrnitve, bolj je bil vesel.« Preostali trije starši pa so povedali, da je otrok težko ponovno sprejel vrtec: »V začetku je bilo težko, bil je jokav, zdaj je boljše.«; »Ni se veselil, raje bi ostal doma, imel je težave s ponovno vključitvijo.«; »Potreboval je vsaj dva tedna, da se je ponovno navadil.«

Tudi večina vzgojiteljic (13 od 19) je izpostavila, da so bili otroci zelo veseli ob vrnitvi (npr. »kričali so od navdušenja, se objemali«). Podobno kot otroci in starši so povedale, da so med zaprtjem otroci najbolj pogrešali družbo vrstnikov, posameznice (7) pa so omenile, da so pogrešali tudi vzgojiteljici in igrače. Pet vzgojiteljic je odgovorilo, da je bila večina otrok vesela, vendar so opazile, da so se posamezni otroci težje ločili od staršev kot prej in da so bili nekateri po vrnitvi v vrtec bolj zadržani. Ena vzgojiteljica je povedala, da so se otroci odzvali različno, a da večjih težav ni bilo.

Iz primerjave odgovorov staršev, vzgojiteljic in otrok bi lahko sklepali, da se je nekaj otrok, ki so imeli stisko ob vrnitvi v vrtec, v času intervjuja že ponovno navadilo na vrtec, na strah ali stisko ob spremembi pa so pozabili ali pa nam je v intervjuju niso želeli zaupati. Pa vendar lahko sklepamo, da se je večina otrok veselila vrnitve v vrtec, kar se sklada z rezultati avtorjev C. Pascal in Bertram (2021). V naši raziskavi so otroci veselje ob vrnitvi najpogosteje povežali z vrstniki (posameznimi prijatelji ali vsemi otroki v oddelku), nekoliko manjkrat pa so omenjali vzgojiteljice in igrače. To se sklada tudi z ugotovitvijo vrste drugih raziskav, da so otroci med zaprtjem vrtecev najbolj pogrešali vrstnike (npr. Malta Campos in

Fraga Vieira 2021; Mantovani idr. 2021; Marjanovič idr. 2021).

Otroke smo tudi vprašali, ali bi bili raje doma ali v vrtcu in zakaj. Čeprav je večina otrok navedla, kaj vse jim je v vrtcu všeč, in nihče ni rekel, da se mu je bilo težko vrniti v vrtec, pa so bili odgovori na to vprašanje raznoliki. Skoraj polovica otrok (10) je rekla, da bi bili raje še naprej doma. Svoj odgovor so utemeljili z aktivnostmi doma v času zaprtja vrtcev, ki so jim bile všeč: delo skupaj z odraslimi (delo na kmetiji, pomoč pri vsakodnevnih opravilih, kot je peka piškotov z babico), igra in druge aktivnosti zunaj, druženje s sorojencem, ukvarjanje z domačo živaljo, igranje na instrumente (klavir, kitara), gledanje televizije in igra s tablico. Nekaj otrok je naštel igrače, s katerimi so se radi igrali doma, dva odgovora sta se nanašala na kritiko vrtčevske rutine (»Doma lahko jem sladkarije.«, »Ni mi treba spat«). Osem otrok pa je dejalo, da jim je bolj všeč v vrtcu: »Doma mi je bilo v redu, pogrešala pa sem prijatelja in prijateljico.«, »Najprej nism hotel v vrtec, ampak pol, k' sm prišou v garderobo, sm bil pa ful vesel. Doma smo se mel tud dobr ...« Preostali trije otroci se niso mogli odločiti, kje jim je bolje.

Izmed štirih otrok, ki so bili v času zaprtja dva meseca doma, od januarja naprej pa v vrtcu, sta dva odgovorila, da bi bila raje doma. Deklica, ki bi raje ostala doma, je povedala, da »nas je bilo v vrtcu malo, nisem imela prijateljic, doma pa sem lahko zjutraj gledala risanke«. Deček, ki bi bil prav tako raje doma, je svoj odgovor utemeljil z igro z bratom in prijateljem na igrišču, a je dodal, da je hkrati pogrešal svoji vzgojiteljici. Dvema otrokoma pa je bilo všeč tako doma kot v vrtcu. Primer takega odgovora je izjava deklice: »Prej sem pogrešala vrtec, ampak potem sem pa videla, da je bilo zabavno biti doma. Ko sem prišla v vrtec, je bilo bolje pa oboje je zabavno.«

Ob ugotovitvi, da je kljub prevladujočemu veselju otrok ob vrnitvi v vrtec približno polovica otrok povedala, da bi bili raje doma kot v vrtcu, se sprašujemo, kaj to pomeni za delo vzgojiteljic in vrtce. Nedvomno kakovosten vrtec zagotavlja spodbude za otrokov razvoj in učenje, ki so drugačne kot v družini, saj dopolnjujejo družinsko vzgojo (Kurikulum za vrtce 1999). Zdi pa se, da otroci, ki od najzgodnejših let obiskujejo vrtec, ne glede na kakovost vrtca pogrešajo zanimive aktivnosti z družinskimi člani doma in zunaj doma, za katere v običajnih okoliščinah največkrat zmanjkuje časa. Kot je pokazala raziskava K. Hacin Beyazoglu idr. (2020), so slovenski starši med epidemijo covid-19 preživljali več kakovostnega časa s svojimi otroki. Predvidevamo, da je prav to povzročilo, da bi si mnogi otroci želeli ostati doma namesto ponovno oditi v vrtec.

Menimo, da so navedene ugotovitve lahko zanimive tudi za strokovne delavce vrtcev, saj kažejo, v katerih dejavnostih otroci najbolj uživajo. Pri tem izstopajo vsakodnevne aktivnosti in opravila (v gospodinjstvu, na kmetiji), ki so se jih otroci udeležili skupaj z odraslimi. Že pred nekaj desetletji sta B. Tizard in Hughes (1984) v raziskavi s štiriletnimi deklicami ugotavljala, da je učenje doma raznoliko in bogato, ker poteka v kontekstu, je za otroke smiselno ter si otroci in odrasli v tesnem čustvenem odnosu delijo svoje izkušnje in znanja. Strinjamo se z njunim predlogom, da bi bilo treba v vrtcih zagotoviti večji transfer izkušenj od doma, čemur dodajamo, da je pri tem ključno poslušanje otrok. Čas po vnovičnem odprtju vrtcev je bil namreč idealna priložnost, da bi se vzgojitelji z otroki pogovarjali, kaj

so počeli v času, ko so bili doma, kaj so se naučili, in tudi, katere od zanimivih aktivnosti iz vsakdanjega življenja otrok bi lahko prakticirali v vrtnici.

Počutje otrok, ki so bili med zaprtjem v vrtnici, ob vrnitvi ostalih otrok v vrtnice

Vsi otroci, ki so med zaprtjem obiskovali vrtnico (15), so na vprašanje, kaj je zdaj drugače, odgovorili, da je zdaj več otrok in/ali da se je spremenil način dela. Večina (12) je izrazila zadovoljstvo zaradi vrnitve prijateljev, npr.: »da smo vsi skupi«, »da se lahko igram s prijatelji«, »da se držim s prijateljico za roke«, »da se igram s prijateljicami v koticu«. Le enemu otroku vrnitev ostalih otrok ni bila všeč, in sicer pravi, ker »nisem več z A. v skupini«. Sestava oddelkov je bila namreč med zaprtjem drugačna kot sicer, omenjeni deček pa je očitno v začasni skupini dobil novega prijatelja, zato mu ponovna sprememba ni bila všeč. Posamezni otroci pa so opazili tudi druge spremembe: »zdej več delamo, ustvarjamo«, »več moramo pospravljat«, »okrogla miza je takoj zasedena« (ker je v oddelku več otrok), »ne smemo se igrat s plastelinom«. Zadnji odgovor je razložila intervjuvana vzgojiteljica, ki je opazila, da deklica pogreša oblikovanje s plastelinom, ki pa ga zaradi proticovidnih ukrepov v vrtnici ne smejo uporabljati.

Otroke smo vprašali še, kaj lahko delajo v vrtnici, doma pa ne, in obratno. Tudi pri tem vprašanju je med prednostmi vrtnice največ otrok izpostavilo igro z določenim prijateljem ali prijateljico (9), omenili pa so še tobogan in igro zunaj, igro z barbikami v koticu, pobarvanke. Ena izmed deklic je povedala, da v vrtnici »lahko dela vzgojiteljici frizure«, en deček je rekel »mamo ful dobre igrače«, drugi pa, da v vrtnici lahko »poje in packa«, česar doma zaradi mamine službe ni mogel. Pri vprašanju, kaj lahko delajo doma, v vrtnici pa ne, so otroci omenili igro z enim od staršev (3) ali sorojencem (2), dva sta povedala, da sta lahko več zunaj, dve deklici pa sta rekli, da doma lahko jesta sladkarije. Trije otroci so omenili konkretne igrače, ki jih imajo doma, v vrtnici pa jih ni.

Vsi starši teh otrok razen enega (9) so povedali, da so bili njihovi otroci veseli, da so se njihovi vrstniki oz. najboljši prijatelji vrnili v vrtnico. Mati, ki je edina odgovorila drugače, je razložila, da se je njena hčerka med zaprtjem lahko v vrtnici igrala s svojo najboljšo prijateljico, zato meni, da ob povratku preostalih otrok ni čutila velike razlike. Trije starši so poleg veselja ob ponovnem snidenju z vrstniki omenili tudi zadovoljstvo svojih otrok, ker se je vrnila tudi njihova redna vzgojiteljica in ker so spet šli v svojo matično skupino oz. igralnico. Ena izmed mater pa je dodala, da je po njenem mnenju hčerka kljub veselju, da so se ostali otroci vrnili v vrtnico, malo pogrešala svobodo, ki so jo v vrtnici imeli v času epidemije. Tudi intervjuvane vzgojiteljice so opazile veselje teh otrok ob vrnitvi njihov vrstnikov nazaj v vrtnico.

Tudi pri odgovorih otrok, ki so med zaprtjem obiskovali vrtnico, torej najbolj izstopa pogrešanje odsotnih vrstnikov in veselje ob njihovi vrnitvi v vrtnico, kar potrjuje, da otroci v tem obdobju želijo in potrebujejo družbo vrstnikov. Odgovori otrok pa kažejo tudi, da so opazili, da je bilo vzdušje v vrtnici med zaprtjem bolj sproščeno, po vrnitvi ostalih otrok pa se je spremenilo (»več delamo, ustvarjamo«; »več moramo pospravljat«). Otrokom smo postavili tudi vprašanje, kaj jim je bilo

med zaprtjem vrtcev v vrtcu vseh (o tem glej tudi Batistič Zorec in Peček 2022). Odgovarjali so, da je bilo v tem času več pogovorov, proste igre, da se je vzgojiteljica igrala z otroki ipd. Na podlagi tega bi lahko vzgojitelji dobili ideje, kaj od navedenega lahko kljub sicer večjemu številu otrok v oddelku vključijo v svoje običajno pedagoško delo. Verjamemo namreč, da je v naših vrtcih še vedno pre malo poudarka na poslušanju otrok, kar bi bilo še posebej pomembno in zaželeno v za odrasle in otroke tako stresnem obdobju, kot je epidemija covid-19. Strinjamo se z avtorico A. T. Kjørholt (2005), ki pravi, da glasovi otrok odražajo moralni in socialni prostor, katerega del so, in da poslušanje otrok pomeni tudi kritično razmišljanje o praksah odraslih v vrtcih.

Opažanja vzgojiteljic glede sprememb pri otrocih po ponovnem odprtju vrtcev

Vzgojiteljice smo vprašali, ali so pri vseh in še posebej pri tistih intervjuvanih otrocih, ki so bili doma ves čas zaprtja, opazile kake spremembe. Le dve vzgojiteljici sta rekli, da nista opazili nobene spremembe, ostale pa so pri otrocih v oddelku oz. pri posameznikih opazile naslednje primanjkljaje oz. nazadovanje: slabša pozornost (2), slabši govor otrok, katerih materni jezik ni slovenski (2), primanjkljaj v socializaciji, manj so samostojni pri oblačenju in toaletnih potrebah, gibalno so nazadovali, »manj znajo«. Ena vzgojiteljica je opazila nazadovanje pri otroku s posebnimi potrebami (avtizem), druga pa ravno obratno, in sicer da je otrok s posebnimi potrebami med odsotnostjo napredoval. Sklepamo, da gre za otroka iz spodbudnega okolja, katerega starši so se v obdobju karantene z njim najbrž lahko ukvarjali več kot običajno. Vzgojiteljice pa so opazile tudi številne napredke v razvoju in učenju otrok, in sicer v telesnem razvoju (so zrasli), na vseh področjih (5), v večji samostojnosti (2), otrok se je naučil brati, »postala je bolj resna in motivirana«, napredek v komunikaciji. Nenavadna je ugotovitev ene izmed intervjuvanih vzgojiteljic, ki ocenjuje, da so v času zaprtja vrtcev bolj napredovali otroci, ki so bili doma, kot tisti v vrtcu. Čeprav upamo, da to ni bila pogosta ugotovitev, ne moremo mimo pomislekov S. Rutar (2021), da smo v času zaprtja življenja v Sloveniji organizirano predšolsko vzgojo (sistemsko) reducirali na raven varovanja otrok, kar se je lahko odražalo tudi v pedagoškem delu nekaterih vrtcev in s tem v napredovanju otrok (o tem glej tudi Jager idr. 2021; Mervic idr. 2020). Druga vzgojiteljica pa je opazila razliko med otroki v njihovem napredku, ki si jo razlaga s tem, da doma niso imeli vsi enakih pogojev (npr. zaposlenost staršev) in spodbud. Vzgojiteljice so opazile tudi nekaj sprememb v obnašanju posameznikov, npr. več si umivajo roke, so bolj razvajeni, so bolj živahni, »več se želi crkljati, več joče, ker pogrēša starše«. Dve vzgojiteljici sta rekli, da sta v pogovorih z otroki opazili, da so doma precej časa preživeli ob tablicah in računalnikih, česar pa odgovori otrok na vprašanje, kaj so počeli doma v obdobju karantene, ne potrjujejo povsem, saj so le trije otroci omenili, da so preživljali več časa pred TV- zasloni in računalniki (glej Batistič Zorec in Peček 2022). Tri vzgojiteljice so omenile, da so se morali otroci ponovno navaditi na vrtčevsko dnevno rutino in pravila, ki veljajo v oddelku.

Vrsto sprememb, tako nazadovanje kot tudi napredek, na različnih področjih razvoja otrok ob vrnitvi v vrtnice ugotavljajo tudi drugi raziskovalci (Jager idr. 2021; Mervic idr. 2020). Na podlagi opažanj vzgojiteljic bi lahko sklepali, da je napredek pri otrocih na eni strani posledica rasti in dozorevanja, na drugi pa ukvarjanja staršev ali drugih skrbnikov z otroki, ki se seveda med družinami razlikuje. Manj zelene spremembe ali nazadovanja posameznikov, o katerih poročajo vzgojiteljice, so, vsaj upamo, večinoma prehodne narave. Nekatere spremembe gre morda pripisati temu, da so se morali otroci ponovno navaditi na vrtnice in vzgojiteljico (npr. »več se želi crkljati«, »joče, ker pogreša starše«, ponovno navajanje na pravila in rutino), kar pomeni, da je bilo obdobje po odprtju vsaj za nekatere otroke podobno uvajalnemu obdobju. Druge spremembe gre morda pripisati pomanjkanju možnosti ali znanja staršev, da otrokom zagotovijo ustrezne spodbude za razvoj in učenje. Prav zato odgovori vzgojiteljic kažejo na še večjo potrebo po poslušanju otrok, da lahko ti svojo morebitno stisko izrazijo, po večji pozornosti vzgojiteljev na to, kaj se s posameznim otrokom dogaja, in individualizaciji potrebne pomoči otroku.

Sprememba načina dela po ponovnem odprtju vrtnic

V zvezi z delom vzgojiteljic nas je zanimalo, ali so po ponovnem odprtju vrtnic spremenile svoje pedagoško delo. Pet intervjuvanih vzgojiteljic je reklo, da so po vrnitvi vseh otrok v vrtnice delale enako kot prej, nekaj (5) pa jih je omenilo spremembe, povezane z epidemiološkimi ukrepi, ki se nanašajo na večjo skrb za higieno oz. varovanje zdravja. Med slednje lahko uvrstimo tudi nekatere spremembe pri vzgojnem delu, in sicer da se med seboj ne družijo otroci iz različnih oddelkov, da skušajo biti čim več zunaj (2), da drugače kot prej organizirajo praznovanje rojstnih dni otrok. O podobnih spremembah poročajo tudi drugi avtorji. K. Wistoft idr. (2021) npr. pravijo, da je v njihovi raziskavi tri četrtine vzgojiteljev povedalo, da imajo več aktivnosti zunaj (enako ugotavljajo Lefave idr. 2021) in da se držijo epidemioloških ukrepov, ki so jih opazili tudi otroci.

Le slaba polovica (9) intervjuvank se je, kot sklepamo iz njihovih odgovorov, zavedala, da otroci potrebujejo čas, da se znova navadijo na vrtnice in ustaljeno dnevno rutino, ter so temu primerno spremenile svoj pristop do otrok in način dela. V zvezi s tem so navedle več dejavnosti in pogovorov, povezanih s čustvi (3), in o tem, kako so preživeli čas, ko niso bili v vrtnici, kaj so se naučili; več individualnega dela z otroki (2); več proste igre (2); večjo fleksibilnost pri vzgojnem delu (2); manj aktivnosti in več pozornosti otrokom, ki potrebujejo čas, da se spet prilagodijo na vrtnice; več časa za pogovor z otroki; več poudarka na »resnih« temah in aktualnem dogajanju; »bolj upoštevam otroke«; »načrtujem manj kompleksno in manj aktivnosti, saj ne vemo, ali bo vzgojni proces spet prekinjen«; »bolj natančno načrtujem dejavnosti, katerih cilj je vplivanje na razvoj otrok in kompenzacija primanjkljajev«.

Da so se nekateri vzgojitelji odzvali na spremembe v življenju otrok, ki jih je prinesla covidna situacija, in drugi ne, ugotavljajo v svoji raziskavi tudi K. Wistoft

idr. (2021). Med vzgojitelji, vključenimi v njihovo raziskavo (93), se jih je ob ponovnem odprtju vrtcev več kot polovica posvetila podpiranju osebnostnega in socialnega razvoja posameznih otrok, več aktivnosti so izvajali v manjših skupinah, manj so imeli dejavnosti, povezanih s pripravo otrok na šolo, bolj pa so se posvečali krepitvi prijateljstva in občutka skupinske solidarnosti. Zelo pomembno je, da se vzgojitelji odzovejo na tako velike spremembe v življenju otrok, kot jih doživljamo med epidemijo covid-19, zato težko razumemo tiste vzgojiteljice, ki pravijo, da pri svojem delu niso spremenile ničesar. Kot ugotavljata C. O'Keeffe in S. McNally (2021), je ne le v vrtcu, ampak tudi pri mlajših šolskih otrocih pomembno, kako izpeljemo postopen prehod od doma v vrtec (šolo). Po njunem mnenju je za to najustreznejša dejavnost igra. Tudi nekaj naših intervjuvank se, kot sklepamo iz njihovih odgovorov, zaveda, da je igra ne le način učenja v predšolskem obdobju, temveč tudi medij, ki otrokom omogoča izražanje čustev (O'Keeffe in McNally 2021). Ob tem naj izpostavimo eno od vzgojiteljic iz naše raziskave, ki si je po ponovnem odprtju vrtca dala za nalogo, da več pozornosti posveti participaciji otrok pri dnevni rutini. Ker vodi oddelek najstarejših predšolskih otrok (5 do 6 let), so uvedli spremembo pri počitku in spanju, t. i. budni počitek, pri katerem z otroki načrtujejo dejavnosti za nespeče v času, ko nekateri otroci spiyo. Zanimivo je, da gre za primer spremembe, ki smo jo predlagali, ko smo analizirali odgovore otrok o njihovem počutju v času zaprtja vrtcev (Batistič Zorec in Peček 2022). Otroci so bili namreč pri primerjavi med bivanjem doma in v vrtcu najbolj kritični prav do elementov dnevne rutine, kot sta spanje (npr. »doma mi ni bilo treba spati«) in hranjenje.

Zaključek

Na podlagi doslej opravljenih raziskav pri nas (Batistič Zorec in Peček 2022; Hacin Beyazoglu idr. 2020; Jager idr. 2021; Marjanovič Umek idr. 2021; Mervic idr. 2020) lahko sklepamo, da je večina slovenskih otrok dokaj dobro preživela zaprtje vrtcev, saj so se doma večinoma počutili dobro, čeprav so pogrešali vrstnike oz. prijatelje iz vrtca. Kot ugotavljamo v naši raziskavi (Batistič Zorec in Peček 2022), nikogar od intervjuvanih otrok v tem času ni bilo strah, še več, imajo zelo realne predstave o tem, kaj virus SARS-CoV-2 je in kako se je treba v času epidemije obnašati. Sklepali bi lahko, da so jim starši in ostali odrasli, kljub svojim morebitnim stiskam in nepredvidljivi situaciji, zmogli zagotoviti dokaj varno in prijetno okolje. Pa vendar pri tem ne smemo pozabiti, da raziskava ni bila izvedena na reprezentativnem vzorcu in da ne vemo natančno, kako so zaprtje vrtcev doživljali otroci, ki so bolj ranljivi (nizek socialno-ekonomski status, priseljenci, posebne potrebe ...), in tisti, katerih starši so doživljali večji stres (izguba zaposlitve, slabi medsebojni odnosi ...). Tudi rezultat, da so se otroci veselili vrnitve v vrtec, lahko govori ne le o pogrešanju prijateljev, vzgojiteljice in vrtčevskih dejavnosti, temveč tudi okolja, v katerem lahko »pozabijo« na morebitne stiske, ki jih doživljajo doma, in se veselijo novih priložnosti, ki jim jih vrtec s svojimi dejavnostmi ponuja.

Ugotovitve pričujoče raziskave kažejo, da ponovno odprtje vrtcev za večino

otrok ni bilo stresno, da ga je bila večina otrok vesela in da je vrtec za otroke pomemben del njihovega življenja. Ob tem pa moramo dodati, da v raziskavo nismo vključili otrok prvega starostnega obdobja, kjer bi lahko pričakovali več težav pri ponovnem vključevanju v vrtec. Prednost naše raziskave je na otroke osredotočen pristop, ki odstira njihov vidik, in ne le interpretacije odraslih v njihovem imenu. Njene omejitve pa so prav gotovo majhen in priložnostni vzorec. Treba je tudi izpostaviti, da rezultati opisujejo le trenutno stanje, nejasno pa je, kakšne posledice lahko tovrsten način življenja povzroča otrokom dolgoročno, še posebno zato, ker še vedno obstaja nevarnost novih ukrepov ob širjenju virusa in stisk, povezanih z njimi. Tudi v naši raziskavi je bilo nekaj otrok, ki so doživljali stisko ob vračanju v vrtec. Zato bi bilo treba ob tovrstnih situacijah nameniti posebno pozornost obdobju vračanja otrok v vrtec. Otroci so v obdobju karantene šli skozi zelo velike spremembe, za nekatere bolj in za druge manj stresne, zaradi česar bi jim bilo nujno ob vrnitvi zagotoviti varno okolje in dovolj časa za pogovor in prosto igro, da lahko ponovno vzpostavijo odnose navezanosti z vrstniki in vzgojiteljicami ter se ponovno navadijo na vrtčevsko rutino. Predvsem pa bi bilo pomembno, da vzgojitelji otroke pozorno opazujejo in poslušajo ter jim dajo možnost, da pripovedujejo o svojih izkušnjah, idejah in čustvih. Tako bi lahko v varnem okolju širili svoje razumevanje situacije in samih sebe, ustvarjali pomen za dogodke, ki so jim bili priča, širili svoje znanje o svetu ter hkrati predelali morebitne travmatične izkušnje ali strahove, povezane z epidemijo (Kahuroa idr. 2021). Mnogi odrasli namreč še vedno mislijo, da otroci ne razumejo t. i. težkih tem in da je bolje, da jih z njimi ne obremenjujemo (Short 1999), da bi jim zagotovili kar se da brezskrbno otroštvo, česar pa naša raziskava ne potrjuje (Batistič Zorec in Peček 2022). Navedeno so upoštevale tudi nekatere vzgojiteljice, vključene v našo raziskavo. Povedale so, da so se z otroki pogovarjale o epidemiji in ukrepih in da so pedagoško delo prilagodile spremenjeni situaciji.

Raziskava pa kaže tudi odnos otrok do vrtca. Večina otrok rada hodi v vrtec, pri čemer jim ni pomembno le prijateljevanje z vrstniki, temveč tudi aktivnosti, ki se odvijajo v vrtcu. Pa vendar so nekateri otroci do teh aktivnosti tudi kritični. Želijo si namreč več sproščenosti, pogovorov, proste igre in igre z vzgojiteljicami, na podlagi česar bi lahko predvidevali, da za nekatere naše vrtece morda še velja desetletja stara ugotovitev avtorjev B. Tizard in Hughes (1984), da so vzgojitelji preveč usmerjeni k načrtovanim aktivnostim brez soudeležbe otrok ter da podcenjujejo znanje, sposobnosti in interese otrok. Na podlagi ugotovitev te raziskave menimo, da bi bilo treba v vrtcih zagotoviti tudi večji transfer raznolikih izkušenj od doma, v katerih otroci, kot kaže, zelo uživajo.

V tem smislu lahko kritične situacije, kot je epidemija covid-19, pripomorejo k temu, da vzgojitelji ponovno razmislijo o svojem odnosu in pristopu do otrok, zlasti v smeri poslušanja otrok in spodbujanja h kritičnemu razmišljanju, kar vse se povezuje s podobo otroka kot kompetentnega (Rinaldi 2005; Pascal in Bertram 2009).

Literatura in viri

- Atabey, D. (2021). COVID-19 from the perspective of preschool prospective teachers: What can we do for children? *International Journal on Social and Education Sciences*, 3, št. 1, str. 82–94.
- Batistič Zorec M. in Peček. M. (2022). Preschoolers' perceptions of the COVID-19 epidemic: An interview study with children in Slovenia. V: J. Pattnaik in M. Renck Jalongo (ur.). *The COVID-19 pandemic: Effects on early childhood education and care*. Springer, v tisku.
- Cantiani, C., Dondena, C., Capelli, E., Riboldi, E. M., Molteni, M. in Riva, V. (2021). Effects of COVID-19 lockdown on the emotional and behavioral profiles of preschool Italian children with and without familial risk for neurodevelopmental disorders. *Brain Sciences*, 11, št. 4, str. 477.
- Crawford, A., Vaughn, K. A., Guttentag, C. L., Varghese, C., Oh, Y. in Zucker, T. A. (2021). »Doing what I can, but I got no magic wand:« A snapshot of early childhood educator experiences and efforts to ensure quality during the COVID-19 pandemic. *Early Childhood Education Journal*, 49, št. 5, str. 829–840.
- Eckhoff, A. (ur.). (2019). *Participatory research with young children*. Switzerland: Springer.
- Egan, M. S., Pope, J., Moloney, M., Hoyne, C. in Beatty, C. (2021). Missing early education and care during the pandemic: The socio-emotional impact of the COVID-19 crisis on young children. *Early Childhood Education Journal*, 49, št. 5, str. 925–934.
- Elmore, R., Schmidt, L., Lam, J., Howard, B. E., Tandon, A., Norman, C., Phillips, J., Shah, M., Patel, S., Albert, T., Taxman, D. J. in Shah, R. R. (2020). Risk and protective factors in the covid-19 pandemic: A rapid evidence map. *Frontiers in Public Health* Dostopno na: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.582205> (pridobljeno 5. 1. 2022).
- Einarsdóttir, J. (2007). Research with children: Methodological and ethical challenges. *European Early Childhood Education Research Journal*, 15, št. 2, str. 197–211.
- Gassman-Pines, A., Oltmans Ananat, E. in Fitz-Henley, J. (2020). COVID-19 and parent-child psychological well-being. *Pediatrics*, 146, št. 4, str. 1–9.
- Glynn, L. M., Poggi Davis, E., Luby, J. L., Baram, T. Z. in Sandman, C. A. (2021). A predictable home environment may protect child mental health during the COVID-19 pandemic. *Neurobiology of Stress*, 14, 100291.
- Hacin Beyazoglu, K., Bertogna, T., Hostnik, L., Jakopič, T., Škoda, K., Zakešek, M. in Fekonja, U. (2020). Težave in izzivi družin z otroki v zgodnjem in srednjem otroštvu med karanteno zaradi epidemije COVID-19. V: Ž. Lep in K. Hacin Beyazoglu (ur.). *Psihologija pandemije. Posamezniki in družba v času koronske krize*. Ljubljana: Znanstvena založba FF UL, str. 53–65.
- Jager, J., Japelj Pavešič, B., Mervic, T., Režek, M., in Zgonec, P. (2021). *Raziskava o vzgojno-izobraževalnem procesu v predšolski vzgoji in njegovih učinkih v času epidemije bolezni covid-19. Zaključno poročilo o rezultatih raziskave*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Pedagoški inštitut, Center za kakovost v vzgoji in izobraževanju Korak za korakom. Dostopno na: http://korakzakorakom.si/storage/app/files/projekti/Raziskava%20covid/Kon%C4%8Dno%20poro%C4%8Dilo%20o%20rezultatih%20raziskave_Covid19%204.%2011..pdf (pridobljeno 20. 6. 2022).
- Jiao, W. Y., Na Wang, L., Liu, J., Feng Fang, S., Yong Jiao, F., Pettoello-Mantovani, M., in Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 epidemic 2020. *European Paediatric Association*, št. 221, str. 264–266.
- Kahuroa, R., Mitchell, L., Ng, O. in Johns, T. (2021). Children's working theories about Covid-19 in Aotearoa New Zealand. *European Early Childhood Education Research Journal*, 29, št. 1, str. 6–20.

- Kjørholt, A. T. (2005). The competent child and »he right to be oneself«: reflections on children as fellow citizens in an early childhood centre. V: A. Clark, A. T. Kjørholt in P. Moss (ur.). *Beyond listening: Children's perspectives on early childhood services*. Bristol: The Policy Press, str. 151–174.
- Lafave, L., Webster, A. D. in McConnell, C. (2021). Impact of COVID-19 on early childhood educator's perspectives and practices in nutrition and physical activity: A qualitative study. *Early Childhood Education Journal*, 49, št. 5, str. 935–945.
- Malta Campos, M. in Fraga Vieira, L. (2021). Covid-19 and early childhood in Brazil: impacts on children's well-being, education and care. *European Early Childhood Education Research Journal*, 29, št. 1, str. 125–140.
- Mantovani, S., Bove, C., Ferri, P., Manzoni, P., Bianchi, A. C. in Picca, M. (2021). Children »under lockdown«: voices, experiences, and resources during and after the COVID-19 emergency. Insights from a survey with children and families in the Lombardy region of Italy. *European Early Childhood Education Research Journal*, 29, št. 1, str. 35–50.
- Marjanovič Umek, L., Hacin Beyazoglu, K. in Fekonja, U. (2021). Zaprtje vrtcev in šol kot posledica epidemije covid-19: Kako se počutijo otroci? *Sodobna pedagogika*, 72, št. 1, str. 10–31.
- McKenna, M., Soto-Boykin, X., Cheng, K., Haynes, E., Osorio, A. in Althuler, J. (2021). Initial development of a national survey on remote learning in early childhood during COVID-19: Establishing content validity and reporting successes and barriers. *Early Childhood Education Journal*, 49, št. 5, str. 815–827.
- Mervic, T., Mlinar, M., Režek, M. in Zgonec, P. (2020). *Korona in vrtec. Zbornik povzetkov predstavitev na strokovnem posvetu Korona in vrtec 26. 11. 2020*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, Center za kakovost v vzgoji in izobraževanju Korak za korakom.
- Mochida, S., Sanada, M., Shao, Q., Lee, J., Takaoka, J., Ando, S. in Sakakihara, Y. (2021). Factors modifying children's stress during the COVID-19 pandemic in Japan. *European Early Childhood Education Research Journal*, 29, št. 1, str. 51–65.
- O'Keeffe, C. in McNally, S. (2021). 'Uncharted territory': teachers' perspectives on play in early childhood classrooms in Ireland during the pandemic. *European Early Childhood Education Research Journal*, 29, št. 1, str. 79–95.
- Pascal, C. in Bertram, T. (2009). Listening to young citizens: the struggle to make real a participatory paradigm in research with young children. *European Early Childhood Education Research Journal*, 7, št. 17, str. 249–262.
- Pascal, C. in Bertram, T. (2021). What do young children have to say? Recognising their voices, wisdom, agency and need for companionship during the COVID pandemic. *European Early Childhood Education Research Journal*, 29, št. 1, str. 21–34.
- Pramling Samuelsson, I., Wagner, J. T. in Eriksen Rdegaard, E. (2020). The Coronavirus pandemic and lessons learned in preschools in Norway, Sweden and the United States. OMEP Policy Forum. *International Journal of Early Childhood*, 52, št. 2, str. 129–144.
- Renck Jalongo, M. (2021). The Effects of COVID19 on early childhood education and care: Research and resources for children, families, teachers, and teacher educators. *Early Childhood Education Journal*, 49, št. 5, str. 763–774.
- Rinaldi, C. (2005). *In dialogue with Reggio Emilia: Listening, researching and learning*. London: Routledge.
- Rutar, S. (2021). Problematizacija vloge organizirane predšolske vzgoje v Sloveniji v času covid-19. *Sodobna pedagogika*, 72, št. 2, str. 66–83.
- Sandberg, A., Broström, S., Johansson, I., Frøkjær, T., Kieferle, C., Seifert, A., in Laan, M. (2017). Children's perspective on learning: An international study in Denmark, Estonia, Germany and Sweden. *Early Childhood Education Journal*, 45, št. 1, str. 71–81.

- Short, G. (1999). Children's grasp of controversial issues. V: D. Faulkner, K. Littelton in M. Woodhead (ur.). *Making sense of social development*. London: Routledge, str. 153–169.
- Shorer, M. in Leibovich, L. (2020). Young children's emotional stress reactions during the COVID-19 outbreak and their associations with parental emotion regulation and parental playfulness. *Early Child Development and Care*. Dostopno na: <https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1806830> (pridobljeno 5. 1. 2022).
- Tan, F., Gong, X., Zhang, X. in Zhang, R. (2021). Preschoolers' approaches to learning and family-school connections during COVID-19: An empirical study based on a Wuhan sample. *Early Childhood Education Journal*, 49, št. 5, str. 869–879.
- Timmons, K., Cooper, A., Bozek, E. in Braund, H. (2021). The impacts of COVID-19 on early childhood education: Capturing the unique challenges associated with remote teaching and learning in K-2. *Early Childhood Education Journal*, 49, št. 5, str. 887–901.
- Tizard, B. in Hughes, M. (1984). *Young children learning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Waller, T. in Bitou, A. (2011). Research with children: Three challenges for participatory research in early childhood. *European Early Education Research Journal*, 19, št. 1, str. 5–20.
- Wendel, M., Ritchie, T., Rogers, M. A., Ogg, J. A., Santuzzi, A. M., Shelleby, E. C. in Menter, K. (2020). The association between child ADHD symptoms and changes in parental involvement in kindergarten children's learning during COVID-19. *School Psychology Review*, 49, št. 4, str. 466–479.
- Wistoft, K., Clark A. in Qvortrup, L. (2021). A window of change: how COVID-19 disrupted pedagogical approaches in Danish kindergartens. *European Early Childhood Education Research Journal*. Dostopno na: <https://doi.org/10.1080/1350293X.2021.2005111> (pridobljeno 5. 1. 2022).
- Yildirim, B. (2021). Preschool education in Turkey during the Covid-19 pandemic: A phenomenological study. *Early Childhood Education Journal*, 49, št. 5, str. 947–963.
- Priporočila za ponovno odprtje vrtecev v času posebnih razmer*. (2020). Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Zhijun, L., Hui, T., Qiyun, J., Wang, G., Yang, Z., Chen, H., Yan, H., Rao, W. in Owens, J. (2021). Sleep of preschoolers during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak. *Journal of Sleep Research*, 30, št. 1, str. 1–7.

Mojca PEČEK (University of Ljubljana, Faculty of Education, Slovenia)

Marcela BATISTIČ ZOREC (University of Ljubljana, Faculty of Education, Slovenia)

CHILDREN RETURN TO PRESCHOOL AFTER LOCKDOWN DUE TO THE COVID-19 EPIDEMIC

Abstract: The aim of this article is to find out how preschool children felt after returning to preschool after 13- to 15-week- lockdown and whether their teachers made any amends in their work to accommodate children's needs and anxieties arising from the epidemic. The method used was triangulation: in addition to interviews with children (40), interviews were also conducted with their teachers (19) and parents (31). Our study shows that for most children, return to preschool was not stressful. Most children were happy that the preschool reopened which confirms that children of this age need the company of their peers and that preschool is an important part of their life. In regards to any changes in the methods of work, our research found that just under half of teachers amended their teaching methods and thus demonstrated awareness that children needed some time to readjust to preschool and its routines. Those teachers also seemed to understand that children had to be provided a safe environment in which they could broaden their understanding of the situation and process any potential epidemic-related traumatic experiences. Si-

tuations like the epidemic can help teachers reassess their relationship with and approach to children, especially in regards to listening to them and seeing them as competent beings.

Keywords: preschool children, preschool, covid-19, return to preschool, work of early childhood teachers

Email for correspondence: mojca.pecek@pef.uni-lj.si